

Čejchan, Václav

Carské řády Čechům roku 1862 : (příspěvek k otázce českého rusofilství)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1961, vol. 10, iss. C8, pp. [376]-396

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101837>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV ČEJCHAN (Praha)

CARSKÉ ŘÁDY ČECHŮM ROKU 1862

(Příspěvek k otázce českého rusofilství)

Dne 20. září 1862 konala se v Novgorodě oficiální oslava tisícího výročí trvání Ruské říše. K tomuto dni udělil tehdejší ruský car Alexandr II. na návrh ministra národní osvěty Alexandra Vasileviče Golovnina představitelům slovanské vědy, literatury a publicistiky řády za zásluhy v oblasti jejich činnosti ve prospěch Slovanstva.

Mezi významnými byli příslušníci všech slovanských národností, žijících především na území Rakouské říše pod vládou císaře Františka Josefa I. Byly to osobnosti známé i méně známé svou činností ve vědeckém, literárním a veřejném životě a přitom zvláště svým rusofilským smýšlením. Tak z haličských Ukrajinců Lvovský profesor Jakov F. Holovačkyj dostal řád sv. Vladimíra 4. třídy, redaktor ukrajinského Lvovského listu „Slovo“ Bohdan Didyčkyj řád sv. Anny 3. třídy a kanovník Mychajlo Kuzemskyj ve Lvově řád sv. Anny 2. třídy s korunou; ze zakarpatských (uherských) Ukrajinců publicista a politik Adolf I. Dobrjanskýj obdržel řád sv. Vladimíra 4. třídy; ze Slováků redaktor „Pešťbudínských vedomostí“ Ján Francisci dostal řád sv. Anny 3. třídy a superintendent prof. dr. Karol Kuzmány řád sv. Anny 2. třídy s korunou; ze Srbů filolog a folklorista Vuk Stefanović Karadžić obdržel řád sv. Anny 2. třídy s korunou, filolog a publicista Jovan Subbotić řád sv. Anny 2. třídy bez koruny, folklorista a hudební skladatel Kornel Stanković v Banátě řád sv. Stanislava 3. třídy a JUDr. Jovan Hadžić, soudce ve Vídni, řád sv. Vladimíra 4. třídy; z Chorvatů dostal publicista Georgij Nikolajevič v Zadru řád sv. Anny 3. třídy, historik a etnograf dr. Božidar Petranović v Zadru řád sv. Anny 2. třídy bez koruny, literární historik a básník Ivan Kukuljević-Sakciński v Záhřebě řád sv. Vladimíra 3. třídy a básník a politik dr. Anton Mažuranić v Záhřebě řád sv. Vladimíra 4. třídy; ze Slovinců profesor slavistiky ve Vídni Fran Miklošič řád sv. Anny 2. třídy s korunou, redaktor slovinského listu „Novice“ v Lublani dr. Janez Bleiweis řád sv. Vladimíra 4. třídy.

Nejméně významných bylo Čechů v čele s historiografem Františkem Palackým, který obdržel řád sv. Vladimíra třetí třídy právě tak jako profesor fyziologie na pražské universitě Jan Purkyně. Dr. František Ladislav Rieger byl vyznamenán jako redaktor Slovníku naučného řádem sv. Anny 2. třídy bez koruny stejně jako profesor slovanské filologie v Praze Martin Hattala, archivář města Prahy Karel Jaromír Erben, profesor slavistiky ve Vídni Alois V. Šembera, folklorista a profesor bohosloví v Brně František Sušil a knihovník v Bělehradě dr. Janko Šafařík. Hlavní knihovník Českého národního musea v Praze Antonín Jaroslav Vrťátko obdržel řád sv. Anny 3. třídy, duchovní František Řezáč z Prahy jako redaktor „Školy a života“ řád sv. Stanislava 2. třídy a profesor František Jezbera byl obdarován skvostným

prstenem. Z nerakouských Slovanů byl vyznamenán řádem sv. Anny 2. třídy bez koruny lužickosrbský spisovatel Jan Smoleř z Budyšina.¹

Česká veřejnost se dověděla o udělení ruských řádů z denního tisku už 2. října 1862, kdy „Čas“² oznamoval zatím jen zcela stručně bez bližšího výkladu, že ruský car udělil řád sv. Vladimíra 3. třídy prof. Purkyni, a historiografu Palackému a řád sv. Anny 2. třídy prof. Hattalovi, archiváři Erbenovi, dru Šafaříkovi v Bělehradě, prof. Miklošičovi ve Vídni a srbskému učenci Vuku Stefanoviči Karadžićovi. „Hlas“ a „Pražské noviny“ naproti tomu už psaly, že „císař ruský udělil několika učencům za jejich vědecké působení vyznamenání“ a vyjmenovaly většinu vyznamenaných ve své zprávě, kterou pak po dvou dnech ještě doplnily několika jmény.³ Mnohem více se dověděla veřejnost 3. října z „Národních listů“, které úvodem k výčtu vyznamenaných napsaly: „Car ruský obdařil ukazem daným v Novgorodě dne 8. září (rus. kalendář) při odbývané tam slavnosti tisícileté památky založení říše Ruské nejvýtečnější slovanské muže učené jakož i jiné některé smýšlením slovanským vynikající pány, řády, dary a jinými milostmi.“⁴

Tento jen poněkud pozměněný úvod i výčet vyznamenaných převzala redakce „Národních listů“ z dopisu Antonína Rybičky, který sděloval z Vídně 29. září 1862 Karlu J. Erbenovi „pověst veleslavnou“, že „J. M. car Ruský ukazem daným v Novém hradě 8. sept. (r. k.) za příčinou odbývání tam slavnosti (tisícileté památky založení říše ruské) nejvýtečnější slovanské muže učené řády, dary a jinými milostmi obdařiti ráčil“. Rybičkovi tuto zprávu sdělil superintendent Kuzmány, který ji měl přímo z ruského vyslanectví ve Vídni podle petrohradských oficiálních novin „Severnaja počta“ (č. 199 z 13. září — r. k.). Že redakce „Národních listů“ použila informací Rybičkova dopisu, který jí dal Erben patrně k dispozici, o tom svědčí dále chybný údaj, vyskytující se též v Rybičkově seznamu vyznamenaných, že Janko Šafařík dostal řád sv. Vladimíra 4. stupně. Po té stránce byl správný údaj „Hlasu“, jak přímo potvrzuje děkovaný dopis J. Šafaříka za udělení „ordenu svete Anne vtorog stepena“.⁵

Udělení ruských řádů příslušníkům slovanských národností mimo hranice Ruska nezůstalo přirozeně bez povšimnutí a poznámek německého, zvláště protislovansky zaměřeného tisku, jak zaznamenal nejprve „Hlas“: „Udělení ruských řádů vědcům národů slovanských v Rakousku zdá se novinám „Presse“ míti záměr všeslovanský. Vyloučení Poláků z listiny obdařených stvrzuje prý toto domnění a okolnost, že mužové podřízené spisovatelské důležitosti jako redaktorové Lvovských novin „Slovo“ a lublaňských novin „Novice“ v jednu řadu se staví s výtečníky druhých slovanských národností, jest prý patrným důkazem oněch záměrů všeslovanských“.⁶

Z ostatních pražských českých listů jen „Pražské noviny“ se pozastavily nad podobnými poznámkami touto notickou: „Z okolnosti, že při příležitosti tisícileté památky založení Ruské říše ne snad dva neb tři skutečně výteční spisovatelé slovanští v Rakousku, nýbrž neobyčejně mnozí ruskými řády byli poctěni, mezi nimi také jeden muž, jenž žádnou spisovatelskou prací vykazati se nemůže, chtěli někteří souditi, že se tím zamýšlela politická demonstrace a povzbuzení slovanských protivníků ústavy celoríše.“⁷ Kdežto však redakce „Hlasu“ své odmítavé stanovisko k výkladu deníku „Presse“ o udělení carských řádů jako projevu panslavismu vyjádřila vsuvkami „zdá se“ a „prý“, redakce „Pražských novin“ otevřeně napsala: „My však dozvěděli jsme se z dobrého pramene zcela určitě, že dlouhá listina vyznamenaných nebyla navržena od ruského ministra zahraničních záležitostí, jenž má potřebnou známost osob. Tím odnímá se všeliká půda přenáhlené důmínce, že by toto udělování řádů bylo politickou demonstrací proti Rakousku“.

K této otázce mohu na základě úředních dokumentů a soukromé korespondence současníků poznamenat jen tolik, že návrh na udělení řádů předložil carovi ministr národní osvěty Alexandr Vasilevič Golovnin. Od něho prý též „vyšla myšlenka k udělování řádů učencům a literátům slovanským“, jak sděloval ve svém dopise A. V. Šembera z Vídně K. J. Erbenovi.⁸ Šembera se dále „důvěrně“ dověděl, že „tázání jsou v té věci arcikněz Rajevský a státní rada Srezněvský; též vyslanec zdejší měl toho vědomost, však kromě něho zde nikdo jiný“.⁹ V závěru svého dopisu pak Šembera ještě dodal: „Car ruský prý s nemalým zalíbením návrh mu podaný přijal a řády udělil“.

Šemberovy informace vrhají též poněkud světlo na otázku výběru významných osobností. Tato otázka se stala, jak jsem uvedl výše, předmětem výtek německého protislovansky zaměřeného tisku. Celá záležitost probíhala podle Šembery „poněkud na pospěch a tím se stalo, že některý pominut jest, kdo by toho byl hoden býval a jiný navržen, kdo toho hoden nebyl, kdež myslím zvláště na Dědického ve Lvově (tj. B. Didyckyj — V. Č.), jehož hlavní zásluha jest ta, že roku 1859 hájil statečně písma kyrillského proti jistým pp. Videnským (! — V. Č.), nyní ale, když byl vyznačen (tj. vyznamenán — V. Č.), nemotorný článek o tom sepsal ve Slově způsobem německo-polských demokratů(!) liberálních, zamítaje řády vůbec a řád jemu udělený zvláště.¹⁰ Pro štěstí, že posud žádný Polák ani Němec se toho nechopil a ostudy neudělal; ve Varšavě a v Petrohradě to ale již na nejvyšším místě vědí a působí to ovšem mrzutost...“

Kromě uvedených případů denní tisk nevěnoval větší pozornost této události, která patrně způsobila v redakcích i v úředních kruzích určité rozpaky, jaké stanovisko zaujmout k tomuto počínu ruské vlády a cara. Stalo se tak totiž rok poté, kdy v carském Rusku bylo zahájeno zrušením nevolnictví období významných reforem a v Rakouském císařství po pádu Bachova absolutismu nastoupila konstituční éra, jež měla navázat na nedokončenou buržoasní revoluci roku 1848. Pokud šlo o mezinárodní vztahy mezi Ruskou a Rakouskou říší, jejich vůdčím motivem byla od poloviny padesátých let nechuť Ruska k Rakousku, vyvolaná nepřátelským postojem ozbrojené neutrality Rakouska za Krymské války. Tímto postojem si Rakousko zajistilo plnou svobodu na Dunaji, když Pařížský mír z roku 1856 odňal Rusku Bessarabii a připojil ji k Multansku. Takový neočekávaný projev „nevědku“ rakouské politiky za ruskou pomoc v revolučním roce 1849 Rusko však těžce neslo zvláště z počátku, kdy v čele zahraniční ruské politiky stanul kníže Gorčakov, který jako ruský vyslanec ve Vídni v letech 1854—1856 nejen pojal nechuť k rakouské politice, ale odnesl si i přesvědčení o vzrůstající slabosti mocenského postavení Rakouska. Proto se Rusko po skončení Krymské války chovalo odmítavě k pokusům rakouské zahraniční politiky o navázání bližších styků. Teprve koncem října roku 1860 došlo ve Varšavě na jinak nezdařilé schůzce cara Alexandra II. s pruským následníkem princem regentem Vilémem a s rakouským císařem Františkem Josefem I. k určitému sblížení Ruska s Rakouskem, i když toto sblížení nenabýlo rázu opravdových přátelských vztahů zvláště ze strany ruské.

Jaký byl postoj vyznamenaných jednotlivců a rakouských úřadů za této zahraniční a vnitřní situace obou států? Na základě kuse dochovaných úředních spisů můžeme si učinit především obraz toho, jak reagovali jednotliví vyznamenaní, když potvrzovali příjem řádů a děkovali za jejich udělení ruskému carovi a když žádali rakouského císaře o svolení přijmout a nosit udělené řády.

Potvrzení příjmu řádů a děkovné dopisy posílali vyznamenaní od října do prosince 1862 ruskému vyslanci ve Vídni Viktoru Petrovičovi Balabinovi, který je

počátkem března 1863 poslal do Petrohradu ministru národní osvěty Alexandru Vasileviči Golovninovi.¹¹ Vyslanec ve svém průvodním přípisu poukázal na to, že ministrovi už je jistě známo, jak na slovanské učence „hluboce a blahodárně působila blahosklonná pozornost carova a jak silný odraz našla ve vděčných srdcích Slovanů“ a že jsou mu známy „právě tak i pocity jejich zástupců“. Dále vyslanec zdůrazňoval, že „Slované plně ocenili značný význam těchto vyznamenání“ a přitom vyzdvihl, že „vědomí tohoto významu zvláště se projevilo v dopise nejstaršího z nich Palackého“. Toto tvrzení ruského vyslance bylo opodstatněno plně jen v případě Palackého a Riegrově.

Jestliže porovnááme jednotlivé dopisy vyznamenaných, vidíme, že polovina z nich prostým osvědčením potvrzovala, že obdrželi prostřednictvím ruského vyslance Balabina ve Vídni ruský řád určitého druhu a třídy bez jakéhokoli projevu díky za udělené vyznamenání. Tak učinil Georgij Nikolajevič ze Zadru, dr. Božidar Petranovič, dr. Fran Miklošič a dr. Jovan Hadžić z Vídně, dr. Karol Kuzmány a Ján Francisci z Pešti, František Řezáč z Vídně, Adolf I. Dobrjanskij z Užhorodu, Martin Hattala z Prahy, Ivan Kukuljavič Sakciński ze Záhřebu.

Druhá polovina vyznamenaných sice připojila k potvrzení příjmu udělených řádů děkovné dopisy, ale svou vděčnost za pozornost ruského cara projevovала většinou jen několika vzletnými frázemi. Takovými byly především dopisy dra Janeze Bleiweise z Lublaně a Jakova F. Holovackého ze Lvova. Také dr. Janko Šafařík v dopise datovaném 19. října 1862 v Bělehradě a psaném srbsky děkoval za „převelikou milost carského Veličenstva“, jíž se mu dostalo udělením řádu a jíž „bude pamětliv do smrti“ a „ukáže se jí hoden pilnou prací na poli osvěty našeho slovanského kmene, pokud slabé síly stačí“. Svůj dopis zakončil slavnostním slibem, že se bude modlit, aby „Bůh dlouho zachoval velkodušného a lidumilného cara Alexandra II. k štěstí a k slávě, k rozkvětu a k zvětšení Ruska a celého Slovanstva“. A podobně jako Šafařík i Češi provázeli svá potvrzení o převzetí řádů dopisy, většinou psanými rusky, a až nápadně v nich vyzdvihovali svou vděčnost. Tak Alois V. Šembera, profesor slovanské filologie ve Vídni, poslal ruskému vyslanci německy psané potvrzení, ale připojil k němu ruský děkovný dopis z 1. listopadu, v němž žádal, aby vyslanec tlumočil carovi jeho dík za udělení řádu a zároveň též ministru osvěty za to, že cara naň upozornil. Podobného obsahu byl ruský psaný dopis Karla Jaromíra Erbeny ze 6. listopadu 1862. Erben zdůraznil, že se mu dostalo ... s mé strany nezaslouženého vyznamenání za mé vědecké zásluhy“. Profesor František Sušil z Brna se v rusky psaném dopise z 8. listopadu omlouval, že mu zaneprázdnění nedovolilo, aby osobně poděkoval vyslanci za prokázanou mu milost, a proto ho žádal písemně, aby tlumočil jeho díky carovi i ministru osvěty. Téhož data je zvláště krasopisně též rusky psaný dopis bibliotékaře Musea království Českého Antonína Jaroslava Vrtátka, který ujišťoval vyslance, že „takové vyznamenání je pro mě nejvyšší drahocenné, poněvadž jsem je obdržel od carského Veličenstva nejmilostivějšího panovníka a přitom v nejpamětihodnější dobu“. Dále Vrtátka ve svém dopise napsal: „Celý svůj život jsem zasvětil vědě. Avšak plody mé vědecké činnosti, pokud byly vydány tiskem, jsou ještě velmi skrovné, a proto musím být tím více zavázán a vděčen Jeho carskému Veličenstvu, které mě vyznamenalo za mé vědecké práce řádem.“ V závěru svého dopisu pak Vrtátka žádal vyslance, aby jeho vděčnost tlumočil nejen carovi, ale též ministru Golovninovi.

Prostředkovatelem při doručení řádů Erbenovi a Vrtátkovi do Prahy a Sušilovi do Brna byl Šembera, kterému je spolu s jeho řádem osobně předal ruský vyslanec 1. listopadu. Šembera to ihned sdělil Erbenovi dopisem z 2. listopadu a přitom ho

přímo vyzval, aby spolu s Vrtátkem poslal kromě potvrzení o převzetí řádu též děkovný dopis carovi. Vrtátko napsal svůj děkovný dopis zřejmě pod dojmem Šemberova vzkazu po Erbenovi, že „mnoho mu přispělo, že jest nástupcem Hankovým, jehož jméno posud v Petrohradě má velkou váhu; též se mělo zření k jeho ochotnosti, s kterou se propůjčuje co průvodčí ve sbírkách musejních pocestným učencům z východu“^{11a}.

Poněkud složitější byl případ Sušilův. Podobně jako Rybička Erbenovi do Prahy (29. září) Šembera sdělil 30. září Sušilovi do Brna, že mu ruský car „pro zásluhy o literaturu slovanskou propůjčiti ráčil řádu (!) sv. Anny třídy II.“¹² Šembera vyjmenoval ještě ostatní vyznamenané Čechy a Slováky, ale Sušil nebyl nijak nadšen touto zprávou. Napsal Šemberovi přímo: „Já tu jinak soudím a nevím nijak, kterak mne mohl někdo vládě ruské navrhnouti, kterýžto jsem rozhodně proti katechismu jejímu psal, o ní vevlídně nesmýšlel, žádné knihy jí neposílal, korespondence žádné se žádným nevedl, aniž čeho činil, co by mne bylo v očích jejích poručena učiniti mohlo. Naopak nejednou jsem ostře vytýkal nespravedlnost, které se proti katolíkům vůbec a Polákům zvláště dopouští. Tudy jest to pro mne nemalým, ale také velenemilým překvapením a kdybych nějak tomu vyhnouti, to předejítí a z toho tak řečeného vyznamenání vytočiti se mohl, bylo by mně velepříjemno. O vyznamenání žádné nestojím, nejméně ruské a považuji to za neštěstí. Ale co dělati? Věc ta již rozhodnuta jest a nadto se tají posaváde: kam zakročiti proti tomu? Nebude bezmála tu již pomoci než trpěti, když bouře nad člověkem nastává. Leč poněvadž možná — račte mi toho laskavě propůjčiti — že se tím tepruv (!) otázka činí, zda by udělení řádu takového srovnávalo se s žádostí toho, jemuž se ho dostati má, tudy prosím, račte mínění moje o věci té, kde potřebí, vynésti a vyjádřiti“.

Dříve však než Sušil dokončil svůj dopis s tímto odmítavým ohražením proti udělenému carskému vyznamenání, dostal výtisk „Pražských novin“ z 2. října se zprávou o udělení ruských řádů. V této první neúplné zprávě nebylo však uvedeno Sušilovo jméno, a proto Sušil zakončil svůj dopis Šemberovi přesvědčením, že „bylo to bezmála žertem, že o mně někdo v té záležitosti se zmínil“. Přitom hned vylučoval podezření, že by si sám Šembera z něho ztropil žert. Přesto svůj odmítavý dopis nezrušil a poslal ho Šemberovi, který mu však obratem vyvracel v dopise z 3. října jeho odmítavé stanovisko: „Jak z Vašnostina listu milého vyrozumívám, ráčíte na propůjčení řádů ruských, mužům v Rakousku o literaturu slovanskou zasloužilým, zcela jinak hleděti než všichni muži známí, s kterými jsem od týdne, co zde ta věc známá, byl mluvil. Nikoho není tajno, že vláda naše předešla (nynější nepřipomínejme) zásluh o národnost a literaturu slovanskou sobě nevěšimala a nevyznamenala nikdy nikoho, kdo byl narozen (!) r. 1854 propůjčeno nesčíslné množství řádů, však nebylo mezi obdařenými ni jediného sebevědomého Slovana; nový biskup Tarnovský, Pukalski, salonovec, obdržel řád, ale Strossmayer, Zábojský, Slomšek, Jirsík, Mojses a j. neobdrželi ničeho; mnoho prof. a akademiků Vídeňských poděleno řády, avšak Miklosič, tehdá rektor magnificus, pominut; němčour Wieser v Brně, co sekretář komise vyvazovací, dostal kříž pro zásluhy, ale místodržitelství rada Plaček, našinec, sekretář téže komise v Praze, nedostal ničeho, ač byl (snad z té příčiny) p. Bachovi knihu o vyvazování osobně podal; a takových příkladů mohl bych uvéstí více.¹³ Car ruský, uděliv nyní tolika literátům rakouským řády, uznal jejich zásluhy (moje ovšem jsou velmi nepatrné) a obrátil tím zřetel k mnohým z těchto mužů zde nazad stavěným — a tento akt každého Slovana těší. — Jak z poznamenání osob řády obdařených viděti, nehleděno tu ani k politice, ani k náboženství, ale jediné ku

zřejmým zásluhám o liter(aturu) slov(anskou) a ke spisům vydaným; i Vašnosti tedy vyznamenán jste jedině co neunavný sběratel a vydavatel národních písní moravských (v Petrohradě jistě známých), co skladatel utěšených básní a co spisovatel vůbec. Co Slovana „tělem i duší“ a co „perlu na Moravě“ zná Vašnost každý učenec ruský, který kdy do Brna přišel, a každý, vrátiv se do Rus, s úctou o Vás a o Vaší literární činnosti zprávu dává mezi známými soukromě a vedle okolnosti i před ministry. A tím se stalo, že Vašnosti Ruský car k nás všech velikému potěšení vyznačil řádem, kdežto zde se Vám posud nedostalo uznání žádného. Nejen Vašnosti neucházel jste se o takové vyznamenání, a neposlal jste ničeho do Petrohradu, i při mně jest to tak, pročež i moje překvapení bylo převeliké. I mámť za to, že překvapení jsou všichni řádem obdařeni stejnou měrou a že nikdo z nich toho nejmenšího netušil. Že se na nás všelijak bude hleděti, že nás budou zlí lidé podezřívati (!), že nenávisť proti nám povstane pro tu přízeň od východu, o tom pochyby není. Ale což na tom? Kdy pak se na nás přívětivě hledělo? Nás jen chrání povědomí naší loyálnosti — a konec! — Nechci sice Vašnosti přemlouvatí, abyste o té záležitosti stejně se mnou smýšleli, ale pro Bůh Vás žádám, toho smýšlení, jež jste pronéstí ráčil ke mně, proneste toliko k důvěrným přátelům, nikoliv ale snad k p. biskupovi neb u místodržitelství, kdyby tam kde o tom řeč byla; neb na to by se jen čekalo, aby nějaký špinil mohl v „Presse“ nebo v „Mähr(ische) Corresp(ondenz)“ notnou ostudu z toho udělati. . . a jest stavu duchovního mezi obdařenými kromě Vašnosti a kanovníka Kuziemského též prof. theologie Nikolajevič v Zadře. Zprávy v Nov(i-nách) našich jsou posud neúplné a chybné.“

Sušil, který kromě náboženského stanoviska byl jinak v podstatě rusofil, se těmito důvody a výklady Šemberovými zřejmě upokojil, neboť už v dopise ze 6. října psal: „Byl to výliv prvního podivení, jímž předešlý list můj oplynul. Věc ta mne náramně překvapila a jak se obyčejně stává, ukázala se ve způsobu poněkud zvětšeném. Nemá udělení řádu sv. Anny bez koruny té do sebe významnosti, aby člověk dlouho nad tím hlavou kroutil. Ani ve snách mi nenapadlo, že by se mi něco toho dostati mohlo, a musím přidati, žádal jsem tytýž, aby zhola žádného vyznamenání se mi nedostalo, poněvadž tak tím čistější láskou se k jazyku svému a vědám svým vinouti mohu. Leč, poněvadž se to již stalo — ačkoli v rukou ničeho ještě nemám — bylo by nevděkem nevážit si toho. Račte býti tedy upokojené mysli, já se strany své nedám žádného vznětu k nedorozumění nějakému.“ Žádal pak Šemberu, aby mu poradil, co má dále činit, zejména by mu bylo vládou povoleno přijmout ruský řád. K uklidnění Sušilovu též přispěla radost jeho přátel a příbuzných z udělení řádu, jak přiznal v závěru svého dopisu: „...počíná ta radost i na mne se odlívatí a na každý způsob přibližují se k lepšímu a zdravějšímu a střízlivějšímu v záležitosti té úsudku.“ A tak se nakonec též Sušil připojil svým děkovným dopisem k ostatním.

Tyto děkovné dopisy vyznamenaných měly celkem stejný ráz výrazů vděčnosti carovi za udělení řádů a ministru osvěty Golovninovi za návrh na udělení a stejně i ruskému vyslanci ve Vídni Balabinovi za zprostředkování v této akci. Ale i v těchto více méně jen frázevých větách prozařuje zřejmě nekritické rusofilské až carofilské nadšení pro velkou slovanskou říši a pro „lidumilného“ cara. Po této stránce dali svému rusofilskému smýšlení mnohem plnější výraz Palacký a Rieger, což vyslanec Balabina přimělo k tomu, aby ve svém průvodním přípisu zdůraznil zvláště stanovisko Palackého, jak jsme viděli výše.

Palacký napsal svůj děkovný dopis ruskému vyslanci teprve 10. listopadu 1862. Psal česky, starým bratrským pravopisem s „-au“ a s „-w“ a k českému originálu připojil ruský překlad psaný jinou rukou. Nejprve potvrdzoval převzetí „insignií

řádu sv. Vladimíra třetího stupně i s dekretem k nim se vztahujícím“ a ujišťoval, že nebude „meškati s potřebnou prosbou při c. k. vládě zdejší, aby mi dovoleno bylo přijmouti a užívati čestného vyznamenání tohoto“. Dále zdůraznil, že v udělení řádů „velikomyslným carem“ nejen on, ale všichni jeho krajané „spatřili důkaz, že věrné snahy a usilování naše, zápasící s tolikerými nesnáze a protivenstvími doma, nacházejí konečné uznání netoliko u národův, kterýmž slouží, ale také u mocného a vysoce osvěceného panovníka, ve kterémž veškeren svět ctí a obdivuje velikého osvoboditele lidu ruského a tudíž jednoho z předních dobrodincův člověčenstva.“ A Palacký jistě nemínil jako pouhou frázi své další ujištění, že „nejvyšší toto uznání jest nám netoliko sladkou odměnou, ale i mocnou pobídkou k setrvání na dráze nastoupené“.

Palacký taktó vyjádřil znovu a mnohem výrazněji změnu svého smýšlení o carském Rusku, kterou začal projevovat už za Krymské války v kruhu svých známých a přátel a zvláště po válce za příprav buržoasních reform v samodržavném carském Rusku.¹⁴ Zahájení těchto reform zrušením nevolnictví roku 1861 tuto změnu jen dovršilo a upevnilo, jak dokládá citovaný děkovný dopis Palackého z konce roku 1862 i další jeho důvěřivý postoj k carskému Rusku, projevený krátce nato za polského povstání roku 1863 a zvláště „poutí“ do Moskvy roku 1867.

Děkovný dopis Palackého je zároveň výrazným dokladem toho, jakou pozornost věnoval reformám v Rusku vůbec. V žádosti, aby vyslanec Balabin tlumočil též jeho poděkování ministru Golovninovi, Palacký vzpomněl toho, „kterak především hojným zakládáním škol prstonárodních po celé říši Ruské osvěcený muž tento snaží se vyhověti i šlechtným úmyslům cara, i předním potřebám národu svého, ke svobodě těla přidávaje emancipaci a zdravou osvětu ducha. Mám za to, že v nynější době nenajde se pro Rusy záležitosti pilnější a světější. Bůh sám rač popřáti dílu tomu svého požeňhání!“

V této části dopisu Palacký tlumočil nejvyšší zásadu liberálních snah buržoasní společnosti, vyjadřovanou heslem: osvětou k svobodě!. V době, kdy se projevovala nespokojenost širokých mas ruského rolnictva s polovičatou reformou poddanského poměru, Palacký vyslovuje přesvědčení, že v té době „nenajde se pro Rusy záležitosti pilnější a světější“, kterou by se vyhovělo „předním potřebám národa“, než „hojným zakládáním škol prstonárodních po celé říši Ruské“.

V závěru svého dopisu vyslovil pak Palacký i vyslanci Balabinovi „své nejvřelejší díky za spolupůsobení ve věci této, tj. udělení řádů neruským Slovanům, neboť tím se dostalo „útěchy duchu slovanskému na západu a jihu všelijak stísněnému a pronásledovanému“, ale zároveň takový čin „nemůže než k dobrému posloužití pravým prospěchům bratří našich na severu a východu přebývajících“. A tak Balabin s tohoto hlediska Palackého vykonal „skutek právě vlastenecký“.¹⁵

O půldruhého měsíce později než Palacký napsal svůj děkovný dopis dr. František Ladislav Rieger. V úvodu francouzsky vlastnoručně psaného dopisu z 25. prosince 1862 připomněl, že už své díky projevil hned, když potvřzoval převzetí řádu, který mu byl udělen za jeho „nepatrnou literární zásluhu“.¹⁶ V dopise pak dále poukázal na to, že „přikládá tomuto čestnému vyznamenání cenu nekonečně vyšší a to, že při příležitosti svého tisíciletí Rusko obrátilo svou pozornost k literárním pracem druhých Slovanů a že jim poslalo známky sympatického zájmu...“ A neruší Slované „mlčky porozuměli“, že jim Rusko tím vlastně chtělo připomenout: „Jsem Slovan, nic slovanského nepokládám za cizí.“ S tohoto stanoviska proto Rieger vyslovil dále naději, že „Rusko nadále se bude cítit ne pouze ruským, ale též slovanským a naše naděje zdá se tím opodstatněnější, že tento projev sympatie a přízně

se nám dostává od mocnáře, který měl ušlechtilou odvalu ujmout se šlechtného úkolu pozdvihnout svůj národ svobodou a lidskostí, oživit velké a vznešené tělo vdechnutím živelné činnosti národního ducha a přetvořit v ruský národ rozsáhlou monarchii všech Rusí. Rusko probuzené tímto hlasem, přicházejícím ze srdce jeho vznešeného panovníka, chápe konečně, že jako nejsilnější mezi slovanskými národy je předurčeno poskytnout jim svou morální podporu všude, kde toho je potřeba, podporovat zvláště rozvoj literatury a civilisace slovanské, aby slovanská rasa, která je už nejpočetnější v Evropě, stala se také největší a nejslavnější.“

Také u Riegra podobně jako u Palackého znamená děkovný dopis z konce roku 1862 dovršení jeho příklonu k carskému Rusku. Tento příklon Rieger projevoval po skončení Krymské války v období příprav k reformám v Rusku. Tehdy v letech 1858—1859 se stal stoupencem myšlenky převést vystěhovalecký proud z českých zemí a ze Slovenska místo do Ameriky do Ruska.¹⁷ Rieger tak už v době příprav reformem sdílel důvěru, že carské Rusko jejich provedením vstoupí na novou cestu liberálně konstitučního vývoje buržoasní společnosti, a tuto důvěru vyjádřil znovu ve svém děkovném dopise z prosince roku 1862 přesvědčením, že toto nové Rusko se stane též oporou ostatních utlačených slovanských národností a spolu s nimi dojde prvenství v Evropě.¹⁸

Riegrův dopis uzavíral soubor děkovných dopisů za udělená vyznamenání. K tomuto souboru dopisů přibýly v prosinci roku 1862 ještě tři balíky knih, které věnovali carovi jako zvláštní výraz své vděčnosti František Sušil z Brna, Alois V. Šembera z Vídně a Vuk Stefanović Karadžić z Vídně.¹⁹

Také tuto akci vyvolal na podnět Rajevského Šembera. Už v dopise z 26. října naznačil Erbenovi, že by měli poslat pro informaci ruského ministra osvěty „kratičkou biografii a seznámení svých spisů“. Ačkoliv sám za sebe Šembera Rajevskému slíbil, že tak učiní, nebyl si v té věci jist svými přáteli, jak projevil přímo ve svém dopise Erbenovi: „Vímť sice, že sám nebudete mítí chuti to psátí, avšak nechť za Vás to učiní třeba p. Rank a vypíše skycí(!) života Vašeho z „Máje“; Vy pak vybídnete p. Vrtátka, aby sepsal zprávy jeho se týkající a pečujte o nějaký životopis p. Purkyně. Snad se v to uváže také p. Rank. I Riegrův život mohl by se tak sestavit“. V dopise z 12. listopadu tlumočil pak Šembera další podnět Rajevského, aby vyznamenání připojili k svým životopisům též své podobizny.

Těchto akcí Šemberových se však účastnil jediný Sušil z Brna. Ačkoliv z počátku, jak jsem uvedl výše, dokonce odmítal přijmout carský řád a teprve po Šemberově naléhání tak učinil, nyní po měsíci na výzvu, aby poslal též kromě děkovného dopisu i svou podobiznu, odpověděl 13. listopadu dokonce s jakýmsi nádechem nadšení a radosti: „Což to rytířství má za sebou všeliké následky! I v samých Rusích chtějí mítí podobiznu či portrét!“ Ač Sušil považoval za velikou marnivost dát se zobrazovat, tentokrát uposlechl výzvy a poslal svou podobiznu pro Petrohrad a také pro Šemberu. V citovaném dopise pak Sušil Šemberu též žádal, aby ho „svým časem zpravil, jak asi ta ruština (tj. v jeho děkovném dopise — V. Č.) vypadala v očích rozených Rusů“^{19a}.

Krátce nato v dopise ze 16. listopadu sdělil Šembera Erbenovi další plán: „Smluvili jsme se tu, že na znamení vděčnosti své pošleme J. V. Imperátoru Ruskému *své spisy* (podtrhl Šembera — V. Č.); p. Vuk Stefanović již je ruskému vyslanci odevzdal a já je dám dnes ke knihari. Totéž učiní i p. Kuzmány a p. Sušil. I vyzývám Vás byste šel s námi a vybídl i p. Palackého a ostatní dekorované Pražské, by rovněž tak učinili. P. Purkyně nechť podá třeba jen Živu a pan Palacký Dějiny české. Každý pak přiložíme přepis J. V. carovi. Ty knihy můžete pak odeslati třeba pod mojí adresou aneb

přímo p. vyslanci Balabinovi, jak Vám libo. Má již o tom vědomost a nechá spisů u sebe, až se všechny sejdou“.

Tato další akce Šemberova, spojená s výzvou poslat zvláštní dopis přímo carovi, vyvolala mezi pražskými „dekorovanými“ nejen určité rozpaky, nýbrž u Palackého přímo odmítavý postoj, jak sděloval Erben ve své odpovědi Šemberovi. „Poslední list Váš — psal Erben — uvedl mne poněkud v nesnázi v příčině toho děkovaného listu císaři Ruskému (!). Nedá se upříti, že ta věc velmi delikátní jest a zvláště proto, že jsme již ruského vyslance byli požádali, aby díky naše J. V. vyslovil. Palacký o tom dokonce ani nechce slyšeti, ba ani svých spisů poslati nemíní, pravě, že „Dějiny“ své již nebožt(íkovi) císaři Mikuláši byl poslal. A co chce Palacký, Rieger jinak neučiní. Vřtátko jest sice hotov poslati některé své věci, ale s listem také jest v rozpacích. Purkyně pošle sice všecko, list i spisy své — když mu to někdo jiný udělá. Vždyť pak k místodržitelství nepodal ještě ani žádosti, aby svůj řád mohl přijmouti a nositi; i musil se toho ujmouti kandidát prof. Patera a všecko mu napsati i oběhati. Co se mne týče, jsem na rozpacích, které spisy bych měl poslati? Kdyby byly „Písně národní“ nebo „Čítanka“ hotovy, nejlépe by se hodily. Nemám nic tak pěkně svázaného než „Kateřinu“ a „Nápěvy“, „Regesta“ dal jsem vázati, ale vazba tak vypadla, že jí nemohu poslati. Krom toho měl bych „Štítného“ a „Bartošovu kroniku“, ale ty jsou nevázané. I prosím Vás, poraďte mi v té věci; já Vám knihy odešlu a zároveň připojím peníze, abyste je dal svázati ve Vídni. A soudíte-li že, bych měl předce poslati list, tož musím Vás prositi, abyste mi jakýs takýž formulář poslati ráčil, neb v takových věcech jsem zúplna nezběhlý“¹⁹.

Palacký svým rozhodným odmítnutím poslat jak své spisy, tak dokonce ještě zvláštní dopis přímo carovi, když už krátce předtím v dopise vyslanci Balabinovi vyjádřil nepřímo též poděkování carovi za udělení řádu, dal najevo jen svou opatrnost v tehdejších politických poměrech, aby nemohl být označován za carofila. Přitom se netajil v kruhu svých známých a nakonec ani vůči ruskému vyslanci svým příklonem k rusofilství, jak znovu potvrdil hned na začátku roku 1863 po vypuknutí polského povstání proti carskému režimu (viz dále).

Šembera nebyl příliš překvapen nesouhlasem „dekorovaných Pražských“ s jeho akcí, jak prozrazuje jeho další dopis Erbenovi z 10. prosince, v němž psal o této záležitosti: „Co se týče podání knih carovi, líto mi jest, že jsem Vám tím nesnázi způsobil. Byl můj úmysl, abychom alespoň „někteří“ osvědčili tímto způsobem vděčnost svou a oznámil jsem to kromě Vás p. Sušilovi a Bleiweissovi(!), od nichž knihy očekávám. Vy byste snad předložiti mohl písně národní (starší vydání), Kytici, Bartoše, Štítného a Regesta, podobalo-li by se ale, že nové vydání písní národních a Čítanka slovanská asi v půl létě budou dotištěny, mohl byste to i odložit. I já jsem chtěl prvotně čekati s odesláním, až by vyšla mapa Moravská a konec literatury, pak jsem si to ale jináč rozložil.“ Vybral své starší práce a dal je svázat „v plátno anglické fialové, se zlatým ořízkem a jednoduchou pozlacenou ozdobou na deskách“(!). Šembera poslal s tímto dopisem Erbenovi i opis svého příspěvu o věnování knih carovi, ale nečinil jinak zvláštní nátlak, aby ho „dekorovaní Pražští“ následovali. V závěru dopisu jen podotkl: „Učiňte tedy, jak by se Vám nejlépe vidělo, a jiným pánům nechte všeho na vůli“.

Ale ani Erben ani druzí se k Šemberově akci nepřipojili. Tak „osvědčili svou vděčnost“ věnováním svých prací jen Vuk St. Karadžić, Fr. Sušil a A. Šembera. Vuk Stefanović Karadžić věnoval dvě své starší práce, a to sbírku srbských národních pohádek (Srpske narodne pripovijetke, 1856) a soupis starých tištěných náboženských knih s výkladem, jak se ony knihy četly v srbských krajích a o rozdílu mezi starým

srbsko-slovanským a bulharsko-slovanským jazykem (Primjeri srpsko-slovanskoga jezika, Beč, 1857). Dále věnoval novější historickou studii ze srbských dějin (Pravitelstvjujučij sovet srpskij za vremjana Kara-Đorděva Petrovića, U Beču, 1860) o sporech o knížecí moc v osvobozeném Srbsku v letech 1804—1813. K těmto pracem přiložil Vuk Karadžić právě vyšlý čtvrtý díl svého životního díla Srpske narodne pjesme (U Beču, 1862).

František Sušil věnoval též svou nejvýznačnější práci folkloristickou „Moravské národní písně“ (patrně třetí rozšířené vydání s nápěvy při textech, vyšlé v 1. 1859 až 1860 v Brně) a nové zpracování starších sbírek svých básní („Sebrané básně“, Brno, 1862). K těmto pracem pak přiložil dvě starší práce „Církevní hymny“ (Brno 1846), „Josefa Flavia Ō válce židovské a vlastní životopis“ (Brno, 1856) a krátce předtím vydanou „Anthologii z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaea“ (V Brně, 1856). K svému daru pak připojil rusky psaný dopis, datovaný 10. prosince 1862 v Brně a adresovaný přímo carovi. Uvedl v něm, jaké práce věnuje, a žádal, aby je car přijal jako „doklad nejpokornějšího poděkování a zbožné úcty.“

Alois V. Šembera dal si napsat kaligraficky dopis s českým a ruským textem, datovaný ve Vídni 12. (24.) prosince 1862. Děkoval znovu „pokorně za znamení císařské milosti“ a sděloval, že „se osměluje položit k nohoun císařského Veličenstva nejuctivěji spisy své naučné“. Svůj dopis vyvrcholil pak vzletným přáním: „Kéž by Bůh na posvátnou osobu Vašeho Císařského Veličenstva jakožto velikomyslného Mecenáše slovanské učenosti a slovanského umění, hojnost požehnání svého vylíti ráčil, aby říše Ruská pod slavným žezlem Vašeho Císařského Veličenstva zdárně květala(!) a mocně se rozvíjela ku blahu Ruského národu a všeho Slovanstva“. K dopisu přiložil Šembera seznam deseti věnovaných vlastních prací (jejich názvy uvedeny rusky) a obšírný životopis, psaný německy na šesti listech. Šembera věnoval tyto své práce: „Historie pánů z Bozkovic a hradu Bozkova“ (V Brně 1836), „Vpád Mongolů do Moravy roku 1241“ (V Holomouci, 1842), „Vysoké Mýto“ (V Holomouci, 1845), „Paměti a znamenitosti města Olomouce“ (Ve Vídni, 1861), „Česká orthografie magistra Jana Husa po prvé vydaná“ (Videň, 1857), Historie jazyka a literatury staročeské“ (Videň, 1859), Rakouský trestní zákonník (Videň, 1853, český překlad říšského zákonníka), Řád soudu civilního pro Uhry (Videň, 1853, český překlad), Rakouský živnostenský zákonník s vysvětlivkami (Videň, 1860, český překlad), Rakouský civilní zákonník (Videň, 1862, český překlad).

Ministr národní osvěty A. V. Golovnin podal přípisem z 28. února (12. března) 1863 carovi hlášení o darování knih slovanskými učenici a navrhl, aby jim ruský vyslanec ve Vídni poděkoval jménem carovým a aby knihy byly dány do moskevského „Věřejného musea“, „kde mohou být mnohem užitečnější než v petrohradských knihovnách“. Toto Golovninovo zdůvodnění návrhu, proč lépe dát české a srbské knihy do Moskvy než je nechat v Petrohradě, bylo významným výrazem skutečnosti, že Moskva byla střediskem slavistického studia v carském Rusku a ne tehdejší hlavní město říše — Petrohrad. A této skutečnosti se dostalo oficiálního potvrzení, když car poznamenal na Golovninův přípis 2. (14.) března 1863: „Souhlasím“. Golovnin ještě téhož dne sdělil vyslanci Balabinovi do Vídně, aby vyhotovil děkovné dopisy Šemberovi, Sušilovi a Karadžićovi jménem carovým.²⁰

*

Abv udělení a převzetí cizích řádů mělo pravoplatnost v Rakouské říši, musili vyznamenání žádat rakouského císaře o svolení přijmout a nosit udělené řády. Ve

spisech presidia tehdejšího českého místodržitelství v Praze jsou skutečně zachovány žádosti jednotlivých vyznamenaných, tak jak docházely a postupně byly vyřizovány.²¹

Mezi prvními byly žádosti Riegra, Palackého, Erbena a Řezáče.²² Rieger ve své česky psané žádosti z 11. listopadu 1862 sděloval místodržitelství, že car Alexandr II. mu projevil „uznání literárních prací udělením ruského řádu“ a dodal: „Musilo by se mi pokládati za nevážení vyznamenání tak vznešeného pavnovníka, kdybych váhal opatřit si sobě povolení k přijetí jeho od mocnáře mého, kterýž je pramenem hlavním vyznamenání veřejných“. Podobně Palacký ve své žádosti rovněž česky psané z 12. listopadu doprovodil sdělení o udělení řádu takto: „Nebaživ nikdy po takové cti, aniž ji očekávav, předce těším se z toho, když již literární zásluhy spisovatelův slovanských vůbec oceněny a odměněny byti měly, že brán ohled také na osobu mou a na skromné snahy a práce mé. Protož přeji sobě velice, abych vedle jiných přátel svých i já účastnit se mohl vyznamenání mně uděleného...“ Karel Jaromír Erben rovněž podal česky psanou žádost z 13. listopadu, v níž pouze sděloval, že mu byl udělen řád „za příčinou mých prací literárních“. František Řezáč, tehdy duchovní správce v trestnici u sv. Jiří na Hradčanech, podal sice též česky psanou žádost nejdříve (už 6. listopadu), ale místodržitelství si vyžádalo nejprve od pražského policejního ředitelství vyjádření o jeho občanském postoji k vládě, poněvadž nebyl úředníkům místodržitelství osobně blíže znám.²³ Policejní ředitelství poslalo neprodleně kladné vyjádření, takže žádost Řezáčova mohla být ještě pojata do souhrnného přípisu, jímž místodržitelství předkládalo ministerstvu vnitra ve Vídni žádosti Riegra, Palackého a Erbena k opatření císařského povolení.

Pražský místodržitel ve svém přípisu z 19. listopadu 1862 sděloval, že předložené žádosti se týkají „udělení řádů při příležitosti oslav tisícého výročí trvání Ruské říše jmenovaným osobám jakožto slovanským spisovatelům“ a dodal, že sice „jde o politický moment“, ale že za dané vnitřní a mezinárodní situace by mělo být vyhověno žádostem o povolení přijmout a nosit udělené řády.

Pokud šlo o žadatele, místodržitel zdůraznil, že „s výjimkou archiváře Erbena jsou ministři dostatečně známi, než aby bylo třeba podávat o nich dobrozdání“. Místodržitel tím mínil zřejmě Palackého a Riegra, o Řezáčovi přiložil vyjádření policejního ředitelství a Erbena charakterisoval takto: „Městský archivář Karel Jaromír Erben získal si mimořádné zásluhy o českou literaturu. Patří sice podle svých politických názorů k stoupcům Palackého a Riegra, žije však zcela jen svému úřednímu povolání a svým literárním pracem.“²¹

Ministr vnitra sdělil presidiu českého místodržitelství přípisem z 27. prosince 1862,²⁵ že rakouský císař rozhodnutím už z 5. prosince „milostivě dovolil“ žadatelům, aby udělené jim řády „přijali a nosili“. Toto kladné vyřízení žádostí došlo do Prahy 30. prosince a místodržitelství ještě 31. prosince o tom vyrozumělo žadatele českými přípisy.²⁶

Knihovník Musea království Českého Antonín Jaroslav Vrtátka podal žádost o povolení přijmout a nosit ruský řád teprve 3. prosince 1862.²⁷ Místodržitelství předložilo jeho žádost ministerstvu vnitra ve Vídni už 6. prosince s touto charakteristikou žadatele: „Ačkoliv jako spisovatel náleží k národní straně, přesto až dosud v politickém ohledu nedal žádný podnět k pochybnostem a také po mravní stránce se jeví bezúhonným.“ Kladné vyřízení žádosti A. J. Vrtátka došlo z Vídně s datem 15. ledna 1863.²⁸

Dne 10. prosince 1862 podal stejnou žádost profesor fysiologie na lékařské fakultě v Praze dr. Jan Purkyně.²⁹ Místodržitelství ve svém průvodním přípisu, doporučujícím,

kladné vyřízení žádosti, poznamenalo: „Žadatel, vynikající vědecký pracovník, v politickém ohledu kromě své účasti na známé „Adrese Poznańským“ nedal podnět k žádnému nepřívznivému nebo podezřelému pozorování.“³⁰ Žádost profesora Purkyně byla vyřízena též kladně císařským rozhodnutím z 26. ledna 1863. O tom ho místodržitelství vrozumělo českým přípisem z 13. února 1863.³¹

Poslední žádostí, která prošla registraturou pražského místodržitelství, byla německy psaná žádost Martina Hattaly, profesora slovanské filologie na pražské universitě. Žádost byla datována 4. ledna 1863 v Dubrovniku, kde byl Hattala na léčení a byla proto podána na místodržitelství kolegiem profesorů filosofické fakulty pražské university až teprve 15. ledna.³² Místodržitelství postoupilo Hattalovu žádost ministerstvu vnitra ve Vídni 24. ledna k příznivému vyřízení, „ježto proti žadateli v žádném ohledu nejsou pochybnosti“. Ale vídeňské ministerstvo vnitra vrátilo Hattalovu žádost jako nedostatečně kolkovanou podle nového zákona o poplatcích z 13. prosince 1862, jímž bylo kolkovné značně zvýšeno.³³ Místodržitelství upozornilo na tuto závađu professorské kolegium filosofické fakulty, které ihned opatřilo žádost Hattalovu zvýšeným kolkovným a znovu ji předložilo místodržitelství. Teprve potom byla Hattalova žádost vyřízena kladně císařským svolením z 10. dubna 1863.³⁴

Potud můžeme sledovat postup vyznamenaných z Prahy a pražských i ústředních vídeňských úřadů podle dochovaných úředních spisů. Neměl jsem možnosti sledovat obdobný postup ostatních vyznamenaných Slovanů a příslušných úřadů jednotlivých tehdejších správních oblastí Rakouské říše. Získala by se tím snad v některém případě zajímavá podrobnost, ale celkem by bylo jen potvrzeno to, o čem svědčí registratura pražského místodržitelství, že totiž povolení rakouského císaře, aby jeho poddaní vyznamenaní carskými řády mohli je přijmout a nosit, bylo udělováno zcela formálně bez zvláštních průtahů.

Je proto tím zajímavější sledovat, jaký ohlas vyvolalo přijetí carských řádů v české veřejnosti, vzrušované od roku 1862 vzrůstajícím napětím v poměru polsko-ruském, a zvláště když se toto napětí v lednu 1863 vybilo revolučním výbuchem nového povstání Poláků proti carskému útisku. V polonofilsky naladěné části české veřejnosti se skutečně ozvaly hlasy, vyslovující podiv a přímo i nesouhlas s tím, že zvláště Palacký a Rieger jako představitelé liberálně buržoasního tábora, vůdčí to složky tehdejšího veřejného českého života, přijali řády od panovníka, který se tak despoticky choval k jinému slovanskému národu. Tento nesouhlas vyvrcholil záhy veřejně v soudobém tisku narážkami na to, že Palacký a Rieger jsou jako nositelé carských řádů příznivěji nakloněni Rusku než Polákům.³⁵

Palacký se tímto svým příklonem k carskému Rusku, prodávajícímu éru reforem z příkazu carova, příliš netajil. Pověřil dokonce někdy počátkem února profesora Šemberu ve Vídni, aby jeho jménem a jménem jeho přátel v Praze tlumočil vyslanci Balabinovi nesouhlas „s nepřátelským postojem, který vzbudil proti Rusku v jistých pražských novinách“^{34a}. Vyslanec Balabin nato ve svém vlastnoručně francouzsky psaném dopise ze 17. února 1863 ujistil Palackého, že „se ho silně dotkl tento projev nesouhlasu (tj. Palackého a jeho přátel — V. Č.), který tak pěkně potvrzuje mé nezměnitelné přesvědčení, že ony listy naprosto nevyjadřují skutečné smýšlení výkvětu českého národa, osvícených představitelů národní inteligence, nýbrž že jsou to bezvýznamné a nevalné orgány kličky, která nikdy ani neuvažovala ani nechápala a která nemá své vůle v těch přeludech, které tvoří neštěstí Polska a které zdržují velké dílo rozumné a pokojné dohody mezi rozličnými větvemi našeho kmene. — Četl jsem dnes v novinách, že vláda uvalila na jednoho z těchto redaktorů soudní stíhání po stížnosti, kterou jsem proti němu vznesl“. Tento přičinný výklad denního

tisku, že k zatčení redaktora novin, pišících proti Rusku, došlo až po intervenci ruského vyslance, považoval Balabin — diplomaticky řečeno — za „nepřesný“ a proto sděloval Palackému své stanovisko, „že je věcí vlády, aby byla soudcem v otázce, která se dotýká tak zblízka její vážnosti, jako je otázka projevu tisku vůči cizí mocnosti. Měl bych ostatně příliš co dělat, kdybych měl vyvracet všechny lži a hlouposti, které blaží nevědomost a nepoctivost“. V závěru svého dopisu pak Balabin znovu děkoval Palackému za jeho a jeho přátel „dobré smýšlení, které bude vysoce oceněno v mé zemi“^{35a}.

Zvláštní pozornosti ve věci řádů zasluhuje vystoupení Josefa Václava Friče, žijícího tehdy v dobrovolné emigraci v Paříži. Frič napsal v polovině roku 1863 rozsáhlý článek „Naším vůdcům“, v němž mj. upozornil na dřívější odmítavé stanovisko Palackého k carskému Rusku, projevované zvláště roku 1848 výrazným austro-filským postojem. Tehdy by Palacký podle přesvědčení Fričova carský řád nepřijal, i kdyby mu byl udělen. Zcela jiná situace byla však koncem roku 1862, kdy byl Palackému udělen carský řád a Palacký ho přijal. Frič připouštěl, že kdyby šlo skutečně jen o uznání vědeckých zásluh Palackého při příležitosti „oslav y tisícileté památky novgorodské“, bylo by to „dosti nevinné vyznamenání“ a pak „bylo by snad neslušné, ano zbytečné bývalo (alespoň co se Palackého dotýče) odměnu takovou nevládně zamítnouti“³⁶.

„Tyto odměny — pokračuje Frič — ve způsobě řádů udělily se však i mužům v čistě vědeckém ohledu z hola nezáslužným, byla tedy největší politická opatrnost takto vyznamenaných mužů národa svrchovanou nutností!“

Avšak nejenom tato okolnost měla Palackého a Riegra vést k opatrnosti, jíž nebránila neznalost jmen a osob ostatních vyznamenaných, poněvadž denní tisk přinesl o nich zprávy krátce po udělení řádů. Frič vyhrotil svou výtku poukazem na to, že Palacký a Rieger přijali carské řády v době, kdy už bylo z tisku známo, že vrcholí polsko-ruské napětí, a to vinou carské vlády. „Vůdce naši — zakončil Frič svou výtku — ačkoliv měli v této otázce aspoň přísně zachovati mlčení, jali se však hned, a to nelaskavě odsuzovat i Poláky“.

Nelze upřít Fričovi, že ve svém článku, který byl jinak velmi ostrým výpadem proti Palackému a Riegrovi, se snažil postihnout podstatu otázky udělení a přijetí řádů a že se vyvaroval běžných tehdy narážek v tom smyslu, že Palacký a Rieger byli ruskou vládou koupeni. Tyto narážky vyvrcholil počátkem roku 1864 radikální „Boleslavan“, když v polemice proti novému listu Palackého a Riegra „Národ“ napsal, že patrně dostává subvenci od ruské vlády.³⁷

S dozvuky rozruchu kolem udělení a přijetí ruských řádů koncem roku 1862 se setkáváme ještě později, zvláště roku 1867 v době „pouti“ rakouských Slovanů do Moskvy. V soudobém tisku bylo zdůrazňováno i vytýkáno, že Palacký a Rieger nosili okázale carské řády. A dokonce Adolf Patera v dopise V. I. Lamanskému o přípravách Čechů k zájezdu do Moskvy poznamenal při zmínce, že by též rád jel Antonín Vrtátko: „Rád by zase nějaký řád ruský.“³⁸

V české veřejnosti se i v případě přijetí ruských řádů zvláště Palackým a Riegre koncem roku 1862 projevil dvojitý směr v nazírání na carské Rusko. Současníci, kteří kriticky posuzovali nebo již i odmítali carské Rusko, viděli v tom náhlou změnu jejich postoje k Rusku. Tato změna se pak zdála těžko pochopitelnou zejména v souvislosti se stanoviskem, které Palacký a Rieger zaujali k polskému povstání, vypuknuvšímu krátce nato počátkem roku 1863. V širších souvislostech se nám však stanovisko Palackého a Riegra nejeví jako náhlá změna. Je to naopak významný článek, který nám spojuje jejich postoj, vyvíjející se, jak jsem ukázal výše při rozboru

děkovných dopisů, už v době Bachovy éry v Rakouské říši a zvláště v době příprav reforem v carském Rusku po Krymské válce s postojem, který zaujali, když byly skutečně carským ukazem o zrušení nevolnictví z 19. února (3. března) 1861 zahájeny polovičaté buržoasní reformy shora. Tím byla totiž plně uspokojena česká liberální buržoasie, která si ani nepřála hlubších sociálních změn z obavy o vlastní postavení. Proto pro Palackého a Riegra a převážnou liberálně buržoasní složku české veřejnosti Alexandr II. se stal „carem osvoboditelem“, přetvářejícím samodržavné Rusko v „svobodný konstituční stát“, v němž by mohli čeští liberálové hledat oporu pro své politické snahy, jak se o to nakonec pokusili demonstrační „poutí“ do Moskvy roku 1867. To ovšem znamenalo naprosté opuštění stanoviska, které tlumočil ještě roku 1856 Šafařík v dopise M. P. Pogodinovi, když proti jeho panrusistickému horování zdůrazňoval samostatnost jednotlivých slovanských národů a odmítal jakékoli spojení s carským Ruskem.³⁹

Poznámky

¹ Charakteristiky vyznamenaných až na některé doplňky především křestních jmen a opravy přijmení ponechávám, jak je uvedl tehdejší denní tisk. Uspořádání podle národností jsem provedl sám.

² „Čas“, č. 226 z 2. října 1862, rubrika „Pražský věstník“, zpráva pod záhlavím „Ruské řády“. „Čas“ převzal tuto zprávu označenou jako „Z Petrohradu“ z německého listu „Sternzeitung“.

³ „Hlas“, roč. I., č. 271 z 2. října 1862, rubrika „Denní kronika“, zpráva pod záhlavím „Ruské řády“. Zprávu převzala redakce z listu „National Zeitung“. Doplněk zprávy v č. 273 ze 4. října v téže rubrice. — „Pražské noviny“, č. 233 z 2. října 1862 v rubrice „Zprávy pražské a z venkova“ a doplněk podle „National Zeitung“ v č. 235 ze 4. října. — Místo „učencům“ čteme v „Pražských novinách“: „cizozemcům“.

⁴ „Národní listy“, roč. II., č. 233 z 3. října 1862 v rubrice „Denní zprávy“, zpráva pod záhlavím „Řády ruské“. Ve zprávě „Národních listů“ byla uvedena jména všech vyznamenaných. Tuto zprávu přetiskl doslovně „Čas“ v č. 228 ze 4. října 1862.

⁵ Antonín Fr. Rybička (1812—1899), rada vrch. soudu ve Vídni. Zabýval se českou archeologií a heraldikou. — Rybičkův dopis je uložen v Literárním archivu Národního muzea v Praze (dále zkratkou LANM), fond K. J. Erbeny, sign. 4a G 33. Za upozornění na tento dopis i na dále citované dopisy A. V. Šemberovy děkuji s. Miroslavu Bidlasovi, odbornému pracovníku Československo-sovětského institutu ČSAV v Praze.

Za umožnění studia těchto aj. dopisů děkuji správě a pracovníkům LANM. — Palackého uvědomil o tom, že mu byl udělen řád, sám ruský vyslanec ve Vídni V. Balabin vlastnoručně francouzsky psaným dopisem z 20. IX. (2. X.) 1862. — Srov. LANM, sign. II A 1 (Balabin V.).

⁶ „Hlas“, č. 275 ze 6. října 1862 v rubrice „Rakousy“. — Ve skutečnosti byli též vyznamenáni někteří haličtí Poláci panslavistického směru jako historik Wacław A. Maciejowski a Karol Szajnocha, spisovatel a redaktor lvovského týdeníku „Dziennik literacki“. „Nedáno toho ale do novin“, jak sdělil Alois V. Šembera, prof. české řeči a literatury na universitě ve Vídni, ve svém dopise z 26. října 1862 K. J. Erbenovi do Prahy (srov. LANM, f. K. J. Erbeny, sign. 4a G 34). — Otisk dopisu viz v příl. č. 1. Sdělení Šemberovo o vyznamenání Poláků nebylo správné. Poláci z Haliče i Poznaňska byli sice navrženi, ale car jejich návrh neschválil, jak dokládá nově nalezený materiál (srov. pozn. 8). — O případu redaktora lvovského „Slova“ B. Didyckého viz dále na str. 378.

⁷ „Pražské noviny“, č. 238 z 8. října 1862 v rubrice „Denní politické zprávy“ pod záhlavím „Rakousy“.

⁸ LANM, sign. 4a G 34 — K. J. Erben, dopis A. V. Šembery z 26. října 1862. Srov. přetisk dopisu v příl. č. 1. Tato Šemberova informace byla v podstatě správná, jak potvrzuje nově objevený materiál z fondu býv. ministerstva národní osvěty, uložený v Ústředním státním historickém archivu v Leningradě. Tento materiál mi nebyl znám, když jsem zpracovával tuto studii roku 1959 na základě materiálu, který mi byl předložen v uvedeném archivu za mého studijního pobytu v SSSR roku 1957. Nový materiál mi byl předložen za mého druhého pobytu r. 1961, kdy studie už byla v tisku. Z technicko-výrobních důvodů jsem nemohl nový

materiál v celém rozsahu v této studii zpracovat. Účinní tak v samostatné studii věnované otázkám vzniku návrhů na udělení řádů slovanským učencům a spisovatelům.

⁹ Michail Fjodorovič Rajevskij (1811—1884), představitel ruské církve při ruském vyslanectví ve Vídni v čtyřicátých až sedmdesátých letech min. stol. Stoupenec a propagátor slovanské vzájemnosti v duchu ruského panslavismu mezi rakouskými Slovany. Zprostředkoval písemný i osobní styk rakouských Slovanů s Rusy a naopak, při čemž prováděl i určitý druh špionáže pro Rusko. — Izmail Ivanovič Sreznevskij (1812—1880), od r. 1847 prof. slavistiky na petrohradské universitě. V letech 1840—1841 studoval v Praze češtinu a udržovat potom písemný styk hlavně s V. Hankou. Přispíval též do Časopisu čes. musea hlavně v 50. letech studiem i zprávami z Ruska. — Ruským vyslancem ve Vídni byl v té době (1860—1864) stát. rada Viktor Petrovič Balabin, který zprostředkoval v této akci zvláště doručení řádů vyznamenaným a jejich potvrzení o převzetí řádů i děkonné dopisy carovi a ministru Golovninovi. O tom viz dále v textu.

Erben ve své odpovědi z 18. listopadu k zprávě Šemberově poznamenal: „Že v té věci měli účastenství státní rada Sreznevský a pak arcikněz Rajevský, domyslil jsem se, jakmile mi přišel seznam přidělených do ruky; avšak ani to mně nešlo, že u pana Rajevského v příčině té jistou měrou působil také Kuzmány.“ LANM sign. 34 G 31 (Šembera A. V. II.)

¹⁰ K „jistým pp. Videnským“ patřil především Josef Jireček, který jako úředník rakouského ministerstva školství propagoval úmysl rakouské vlády zavést v Haliči pro tamní Ukrajince latinku v brožuře z r. 1859: „Über d. Vorschlag das Ruthenische mit lateinischen Schriftzeichen zu schreiben“.

¹¹ Děkuji na tomto místě správě a pracovníkům Ústředního státního historického archivu v Leningradě za předložení a umožnění studia příslušných úředních spisů z fondu carského ministerstva národní osvěty. (Central'nyj gosudarstvennyj istoričeskij archiv — Leningrad, Departament narodnog prosvěščenija, č. 733, opis 193, jednička chráněnija 24.)

¹² Šembera též zprostředkoval doručení řádu prof. J. Purkyni, ale až teprve v polovině listopadu, když byl upozorněn Vrtátkem, že Purkyně dosud nedostal udělený mu řád. Šembera se proto v dopise z 12. listopadu J. Purkyni omlouval, že se domníval, že řád pro něj převzal od vyslance Rieger při své návštěvě Vídně (viz pozn. 16). — LANM sign. 29 K 55 (Purkyně J. E.) Tímto osobním převzetím řádů na ruském vyslanectví ve Vídni se velmi zkrátila doba doručení, než kdyby ruské vyslanectví poslalo řády do Prahy a do Brna úřední cestou prostřednictvím rakouského ministerstva zahraničních věcí a místodržitelství, jak konstatoval Erben ve svém děkonném dopise Šemberovi z 18. listopadu. Erben se zároveň omlouval, že „odeslání recepisu (tj. potvrzení o převzetí řádu — V. Č.) a listu poděkovacího ruskému vyslanci příčinou p. Vrtátka poněkud se opozdilo, avšak již obojí zajisté Vás došlo.“ LANM sign. 32 G 31 (Šembera A. V. II.)

¹³ Korespondenci mezi A. V. Šemberou a Fr. Sušilem ve věci ruského řádu otiskl Pavel Vychočil v práci „František Sušil. Životopisný nástin“. V Brně, 1898, str. 359—362. Odtud jsou též dále citované výňatky z této korespondence — František Sušil (1804—1868), prof. bohosloví v Brně, český básník, ale hlavně sběratel a vydavatel moravských národních písní.

¹⁴ Řády byly udělovány na podzim r. 1854 při příležitosti sňatku rakouského císaře Františka Josefa I. — Palackému byl udělen teprve 27. října 1866 „v uznání jeho zásluh o vědu a zvláště o české dějepisectví řád Železné koruny II. třídy s prominutím poplatků“. Státní ústřední archiv v Praze, fond PM 1860—1870, fasc. 2/16/15, č. 6295/1866.

¹⁵ Srov. Fr. Kutnar „Názory Adolfa Marie Pinkase na Rusko a slovanskou otázku za Krymské války“ (Kapitoly z dějin vzájemných vztahů národů ČSR a SSSR. Praha, 1958, str. 176). — V dopise ze 16. února 1860 synovi Janovi Palacký už přímo napsal: „... obrana naše věci národních nemůže v Němcích ani německým jazykem dít se... U Francouzův, ježto nás oni od cikánův rozoznati neumějí, málo jest naděje; tím více u Rusův, zvláště až tam osvěty v národu přibude, k čemuž ovšem nyní valné kroky se činí...“ (Srov. Č. Zíbrt, „Z dopisů Františka Palackého synu Janovi 1848—1874“. Osvěta, 1909, str. 156.) — Podobně se Palacký vyjádřil o významu připravovaných reforem v dopise V. I. Lamanskému z 28. března 1860. (Srov. „Dokumenty k historii slavianovedenija v Rossii“. M.—L., 1948, str. 29. Takto se vyhraňující proruské stanovisko Palackého zřejmě též posílily zprávy, které se počaly už v létě roku 1862 objevovat v oficiálním rakouském tisku o zamýšleném rakousko-uherském vyrovnání. Těchto zpráv si povšiml i ruský vyslanec ve Vídni, který hned v polovině srpna hlásil do Petrohradu, že vládní list „Donau-Zeitung“ otevřeně napsal, že v Rakouské říši jde o to, zda bude mít „vládní režim monistický či dualistický.“ — Srov. Archiv min. inostranných del Moskva fond Kanceljarija 1862 g.

¹⁶ Viz otisk českého znění Palackého děkonného dopisu v příloze č. 2. Koncept tohoto českého znění je zachován v Palackého literární pozůstalosti (LANM sign. 11 C 11 — Palacký Fr.). Palacký provedl pro čistopis některé změny ve výrazech, z nichž nejvýznamnější je ve větě: „... veškeren svět ctí a obdivuje velikého (původně v konceptu „bohem daného“) osvoboditele Ruského lidu“ (původně „národu“). Dále Palacký vsunul v závěru ještě větu: „Mám za

to, že v nynější době nenajde se pro Rusy záležitosti pilnější a světější“ (původně v konceptu: „potřeby vyšší a důležitější“). — Na též listě napsal si Palacký koncept české žádosti na místodržitelství o povolení přijmout a nosit ruský řád (12. XI. 1862).

¹⁶ Rieger obdržel udělený mu řád osobně od ruského vyslance Balabina už v druhé polovině října za svého pobytu ve Vídni. Vyslanec mu dal též řád pro Palackého. Srov. dopis A. V. Šembery z 26. října 1862 Erbenovi (LANM, c. f. a sign. a otisk v příl. č. 1).

¹⁷ O tom svědčí soudobá Riegrova korespondence: viz J. Heidler—J. Šusta, „Příspěvky k listáři F. L. Riegrova“, I., str. 108. Srov. též „Otevřený dopis“ A. F. Gilferdinga Riegrovi z 24. dubna 1863, v němž Gilferding vzpomíná, že za svého pobytu v Čechách r. 1859 slyšel od Riegrova myšlenku, aby se Češi stěhovali na Sibiř do oblastí Amuru místo do Ameriky (úvodník „Národních listů“, roč. III., č. 146 z 25. června 1863).

¹⁸ Otisk Riegrova dopisu v původním francouzském znění viz v příloze 3.

¹⁹ Soubor dopisů a balíky knih poslal ruský vyslanec ve Vídni Balabin do Petrohradu až teprve počátkem března 1863. Srov. vyslancův přípis č. 224 z 20. II. (4. III.) 1863 v C. G. I. A. — Leníngrad, c. fond.

^{19a} Erben na tyto Šemberovy podněty odpověděl teprve 18. listopadu slibem, že pošle „co nejdříve výtah z životopisu svého v Slovníku naučném obsaženého“ a že „o životopis Purkyňův postará se Rank“. — LANM sign. 32 G 31 (Šembera A. V. II.)

^{19b} LANM, sign. 32 G 31 (Šembera A. V. II.) — Nedatovaný dopis Erbenův podle obsahu z konce listopadu nebo začátku prosince, a to nejdéle před 10. prosincem, kdy je datován nový Šemberův dopis jako odpověď.

²⁰ C. G. I. A. — Leníngrad, c. fond, č. 565 z 2. (14.) března 1863. — V též fondu opis 14,2 jed. chrán. 436 jsou dopisy A. V. Šembery, dobrozdání prof. I. Lamanského a úřední spisy v záležitosti udělení řádu sv. Anna 2. třídy s korunou A. V. Šemberovi roku 1869. — „Veřejným mu-seem“ v Moskvě rozuměl Golovnin knihovnu „Moskevského veřejného Rumjancevského musea“, která je nyní součástí Leninovy státní knihovny v Moskvě.

²¹ Státní ústřední archiv v Praze (dále jen SÚA), fond PM 1860—1870, fasc. 2/16/15, 2/16/16, 2/23/1, 2/9/23. — Děkuji správě archivu za umožnění studia tohoto materiálu.

²² SÚA, c. f., fasc. 2/16/15, č. 2634, 2635/1862. — Erben byl na tento postup upozorněn už A. Rybičkou v dopise z 29. září 1862 a potom podrobněji Šemberou 26. října, který vybízel, aby podali žádosti najednou: „Jest totiž ten způsob na vrchu, že se nevyřizuje každá žádost o sobě, ale více žádostí společně, protože kdyby na př. p. Rieger podal žádost dnes a my ostatní za 2 měsíce, zůstala by žádost p. Riegrova dva měsíce a déle ležeti. Připomeňte to příležitostně pp. Riegrovi a Palackému.“ V dopise z 2. listopadu pak Šembera sdělil další informaci, že „dříve se žádost vyřídí, když se přímo podá k místodržitelství, ježto jinak musela by jíti dolů pro zprávu. Ministerium státní pošle ji potom k minist. zevnitřních záležitostí a toto přednese ji císaři Pánu, což obyčejně jen jednou za měsíc se stává. Žádost, na niž přijde, nemylim-li se, kolek 360vů, jest krátká, rekněte, že J. V. car Ruský dle přiloženého diplomu, (k němuž se přidá německý překlad a na každý 15 kr. kolek), Vám propůjčil řádu (!) sv. Anny a že prosíte, aby Vám vysoce slavné místodržitelství povolení na Jeho Veličenství vyžádalo (die Allerhöchste Bewilligung erwirken), byste jej přijmouti a nositi mohli“. Palacký, Rieger, Erben a Rezáč podali místodržitelství česky psané žádosti jaksi demonstrativně po vzájemné dohodě, jak sdělil Erben Šemberovi v dopise z 18. listopadu: „Umluvili jsme se o to, že to v jazyku českém učiníme a tak jsem se také zachoval“. — LANM, sign. 32 G 31 (Šembera A. V. II.).

²³ SÚA, tamtéž, č. 2555, 2625/1862.

²⁴ SÚA, tamtéž, č. 3058/1862.

²⁵ SÚA, tamtéž, ad. č. 3058/1862, přípis č. 6898/St. M. I.

²⁶ SÚA, tamtéž, č. 3058/1862.

²⁷ SÚA, c. fond, fasc. 2/23/1, č. 2769/1862.

²⁸ SÚA, tamtéž, č. 170/1863.

²⁹ SÚA, tamtéž, fasc. 2/16/16, č. 2915/1862.

³⁰ Míněna „Adresa poznaňským Polákům“ z 24. února 1861, kterou Češi projevíli sympatie Polákům pruského záboru z podnětu nespravedlivých voleb do pruského sněmu. Adresu podepsali též Palacký, Rieger, Brauner, Grégr a j.

³¹ SÚA, tamtéž, č. 421/1863.

³² SÚA, tamtéž, fasc. 2/9/23, č. 235/1863.

³³ SÚA, tamtéž, přípis min. vnitra ze 6. února 1863, č. 678/St. M. I. — Zatím co Palacký a ostatní kolkovali ještě od 50 do 70 krejcarů, Hattalova žádost musila být doplněna ještě kolký za 4 zlaté 50 krejcarů.

³⁴ SÚA, tamtéž, č. 377 z 9. II. 1863; č. 647 ze 7. III. 1863 a č. 3091/St. M. I. z 18. IV. 1863.

^{34a} Tento krok Palacký učinil patrně v době, kdy mu byla udělena pamětní zlatá medaile,

ražená „na pamět oslav tisícého výročí založení Ruské říše“. Medaili obdržel od ruského ministerstva národní osvěty prostřednictvím ruského vyslanectví ve Vídni, které mu o tom poslalo zprávu úředním přípisem z 11./23. ledna 1863. — LANM, sign. 11 A 1 (Balabin V.).

³⁵ Na některé případy narážek v různých souvislostech poukázal V. Žáček v práci „Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách“, Praha 1935, str. 39, 90, 122.

³⁶ LANM, tamtéž.

³⁶ Frič poslal článek do Prahy. Otiskla ho radikální „Pravda“ pod pseudonymem „Jeden ze starých bojovníků božích“ v č. 6. z 2. července 1863, str. 241 an. Žáček tento pozoruhodný výklad Fričův neuvádí. — Přetisk článku viz v „Spisech J. V. Friče“ I., Praha 1956, st. 378—397.

³⁷ „Boleslavan“, čís. 23 ze 16. února 1864 v článku „Národu“. Srv. J. Jirásek „Rusko a my“, 1929, str. 177. V Žáček, c. d., str. 118.

³⁸ Dokumenty k historii slavjanovedenija v Rossii (1850—1912)“. Moskva, 1948, str. 57.

³⁹ V. A. Francev, „Korespondence P. J. Šafařika“, I., str. 780.

PŘÍLOHA & 1

Dopis A. V. Šembery K. J. Erbenovi.

„Laskavý příteli!“

Právě jsem se k vyzvání p. Rybičky chystal, abych Vám psal, an tu mi donesl p. Fortunatov milý list Váš, daný dne 22. t. m., na kterýž mohu tedy zároveň odpověditi...

Minulý týden došly řády z Petrohradu do Vídně. Vyslanec Balabin Riegrovi osobně řád i diplom odevzdal a též p. Palackému oboje poslal; jiní však obdaření dostanou řád prostředkem ministerium záležitostí zahraničních a prostředkem místo-držitelství. Jakož se důvěrně dovídám, vyšla myšlenka k udělování řádů učencům a literátům slovanským od ruského ministra kultu a tázání jsou v té věci arcikněz Rajevský a státní rada Srezněvský: též vyslanec zdejší měl toho vědomost, však kromě něho zde nikdo jiný. — Šlo to poněkud na pospěch a tím stalo se, že některý pomínut jest, kdo by toho byl hoden býval, a jiný navržen, kdo toho hoden nebyl, kdež myslím zvláště na Dědického ve Lvově, jehož hlavní zásluha jest ta, že r. 1859 hájil statečně písmo kyrillského proti jistým pp. Vídeňským, nyní ale, když byl vyznačen, nemotorný článek o tom sepsal ve „Slově“ způsobem „německo-polských demokratů liberálních“, zamítaje řády vůbec a řád jemu udělený zvláště.* Pro štěstí, že posud žádný Polák ani Němec se toho nechopil a ostudy neudělal; ve Varšavě a v Petrohradě to ale již na nejvyšším místě vědí a působí to ovšem mrzutost. Tak to jest, vždy máme mezi sebou ošemetníky, nevydaří-li se Sl-k, vydaří se R-ín.

Ruský ministr osvěty nezná zevrubně zásluh literárních a jiných, jež má ten neb onen řádem obdařený, i řekl mi p. Rajevský, že by si přál, kdybychom podali (třeba jemu) kratičkou biografii a seznamenání svých spisů, aby to mohl na náležité místo odeslati. I slíbil jsem mu, že netoliko sám tak učiním, ale že i svých známých a přátel vyzvu, aby tak učinili, zejména Vás v Praze, p. Sušila, p. Bleiweissa a j. Vímt sice, že sám nebudete míti chuti to psáti, avšak nechť za Vás to učiní třeba p. Rank a vypíše skycí(!) života Vašeho z Máje; Vy pak vybidněte p. Vrtátka, aby sepsal zprávy jeho se týkající a pečujte o nějaký životopis p. Purkyně. Snad se v to uváže také p. Rank. I Riegrův život mohl by se tak sestaviti. Vše to pak pošlete mi a já to odevzdám dále.

Bude také na tom záležitosti, abychom stejnou dobou podali žádost u státního ministerium o povolení, bychom mohli řád přijmouti. Jest totiž ten způsob na vrchu, že se

* NB. — Také Maciejowski, Szeynoha (!) a někteří jiní lit. polští obdrželi řády, nedáno toho ale do novin. (Pozn. Šemberova.)

nevyřizuje každá žádost o sobě, ale více žádostí společně, pročež kdyby např. p. Rieger podal žádost dnes a my ostatní za 2 měsíce, zůstala by žádost p. R(iegra) dva měsíce a dále ležeti. Připomeňte to příležitostně pp. Riegrovi a Palackému. Snad si o té věci ještě dopíšeme.

P. Vrtátkovi vyřídíte, že co jeho se týče, mnoho mu přispělo, že jest nástupcem Hankovým, jehož jméno posud v Petrohradě má velkou váhu; též se mělo zření k jeho ochotnosti, s kterou se propůjčuje co průvodčí ve sbírkách musejních pocestným učencům z východu. — Car Ruský prý s nemalým zalíbením návrh mu podaný přijal a řády udělil. Tolik tedy v této záležitosti.

Vídeň 26. října 1862.

PŘÍLOHA č. 2

Dopis Fr. Palackého ruskému vyslanci V. P. Balabinovi.

Vaše Excellenci! Milostivý pane!

Poslané mně insigne řádu sv. Vladimíra třetího stupně i s dekretem k nim se vztahujícím obdržel jsem a nebudu meškati s potřebnou prosbou při c. k. vládě zdejší, aby mi dovoleno bylo přijmouti a užívati čestného vyznamenání tohoto.

Ze velikomyslný car Alexandr II. při slavnosti tisíciletého trvání mohutné říše Ruské ráčil pamatovati také na služby a oběti, skromné sice ale upřímné a snažné, ježto Slované i kromě hranic Jeho říše přinášejí vzdělanosti a osvětě národův svých: to naplnilo nejen mne, ale i krajany mé všechny radostí nevýslovnou. Spatřili jsme v tom důkaz, že věrné snahy a usilování naše, zápasící s tolikerymi nesnázelemi a protiventstvími doma, nacházejí konečného uznání netoliko u národův, kterýmž slouží, ale také u mocného a vysoce osvíceného panovníka, ve kterémž veškeren svět ctí a obdivuje velikého osvoboditele lidu ruského a tudíž jednoho z předních dobrodincův člověčenstva. Nejvyšší toto uznání jest nám netoliko sladkou odměnou, ale i mocnou pobídkou k setrvání na dráze nastoupené. Proto skutek tento vznešeného cara naplňuje mne citem vděčnosti nepomíjející; a já prosím Vaši Excellenci, že ráčíte býti jeho laskavým tlumačem (sic!) i svědkem u trůnu Jeho Veličenstva.

Také jeho Excellenci panu Golovninu, ministru osvěty, prosím, že ráčíte vyříditi mé vroucí díky za laskavé účastenství, kterým se osvědčil jak ke slovanským učencům vůbec, tak i ke mně zvláště. Doslýchám k veliké své radosti, kterak především hojným zakládáním škol prostonárodních po celé říši Ruské osvícený muž tento snaží se vyhověti i šlechtným úmyslům cara i předním potřebám národu svého, ke svobodě těla přidávaje emancipaci a zdravou osvětu ducha. Mám za to, že v nynější době nenajde se pro Rusy záležitosti pilnější a světější. Bůh sám rač popřáti dílu tomu svého pozhánání!

Konečně i Vaši Excellenci vzdávám své nejvřelejší díky za spolupůsobení ve věci této, kterážto podávajíc odtuchy (sic! tj. útěchu — V. Č.) duchu slovanskému, na západu a jihu všelijak stísněnému a pronásledovanému, nemůže než k dobrému posloužití pravým prospěchům bratří našich na severu a východu přebývajících. Proto pomáhav k dílu lidumilnému, konal jste skutek právě vlastenecký.

Račtež, milostivý pane, přijmouti ujistění o pravé a nezvratné účtě, kterouž k osobě Vaší chová

Vaši Excellenci ochotný sluha
František Palacký,
historiograf království Českého

V Praze 10. Nov. 1862.

P ŘÍLOHA č. 3

Dopis Fr. L. Riegra ruskému vyslanci V. P. Balabinovi.

Votre Excellence!

Lorsque Vous aviez la bonté de me remettre la décoration de l'ordre impérial de St. Anne je Vous ai exprimé mes remerciements en priant Votre Excellence de vouloir bien porter l'expression de ma profonde gratitude à la connaissance de Sa Majesté Votre Empereur.

Je me sens très honoré de l'attention que le gouvernement impérial a daigné accorder au peu de mon mérite littéraire; mais j'attache encore à cette marque d'honneur un prix infiniment supérieur: c'est à l'occasion de son millénaire que la Russie a tourné ses yeux vers les travaux littéraires des autres Slaves, et qu'elle leur a adressé de signes d'un intérêt sympathique, et nous y avons sousentendu: „Slava sum, nil slavici a me alienum puto“. Oui nous espérons tous que la Russie désormais se sentira non seulement russe mais aussi slave, et notre espérance paraît d'autant plus fondée que cette manifestation de sympathie et de grâce nous vient de la part d'un monarque qui a eu le courage généreux de se proposer la noble tâche d'élever son peuple par la liberté et l'humanité, d'animer un grand et noble corps par le souffle d'une activité spontanée d'esprit national, et de transformer en nation russe la vaste monarchie de toutes les Russies. Réveillée par cette voix venant du coeur de son généreux monarque la Russie comprend enfin, qu'étant la plus forte parmi les nations slaves elle est destinée de leur donner son appui moral partout où besoin il y a, de favoriser surtout les progrès de la littérature et de la civilisation slave, afin que la race slave qui déjà est la plus nombreuse de l'Europe, en devienne aussi la plus grande et la plus glorieuse.

Voilà les sentiments que la grâce impériale a fait naître dans mon coeur et qui m'ont rendu doublement précieuse la marque d'honneur que Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies a daigné m'accorder.

J'ose prier Votre Excellence de Vous faire l'interprète de ces sentiments auprès de Votre auguste maître et de porter aussi mes remerciements à la connaissance de Son Excellence le ministre de l'instruction publique.

Agréez en même temps, Votre Excellence, l'expression de ma haute considération et de ma profonde reconnaissance.

Prague le 25 Decembre 1862.

François Ladislav Rieger
 redacteur du dictionnaire encyclopedique
 „Slovník naučný“, membre député au
 conseil de l'empire.

Резюме

ЦАРСКИЕ ОРДЕНА ЧЕХАМ В 1862 ГОДУ

20 сентября 1862 года, в день официального торжества тысячелетней годовщины существования Русского государства, русский царь Александр II награждал орденами за заслугу представителей славянской науки, литературы и публицистики в области их деятельности на пользу всего славянства.

Среди награжденных были подданные Австрийского государства славянских национальностей без долянок украинцы из Галиции и Закарпатской Украины, словаки, сербы, хорваты, словенцы и чехи). Из числа тридцати награжденных было 11 чехов

(Ф. Палацкий, Ф. Л. Ригер, Ян Пуркине, М. Гаттала, К. Я. Эрбен, А. В. Шембера, Ф. Сушил, А. Я. Вртятко, Ф. Ржезач, Ф. Езбера и Янко Шафаржик). Общественность узнала о награждении русскими орденами из газет сразу в начале октября. Печать, выпускаемая на немецком языке и направленная против славян, при этом случае подчеркнула, что присуждением орденов преследовался „панславистский замысел“, определенная „политическая демонстрация против Австрии“.

В это дело был наиболее посвящен профессор славистики в Вене А. В. Шембера, у которого были связи с русским посольством в Вене. Шембера сообщил некоторые подробности своим приятелям особенно в Прагу и Брно и, главным образом, передал указания посольства, чтобы награжденные послали царю и министру народного просвещения А. В. Головнину не только подтверждение о том, что получили ордена, но и благодарственные письма, по возможности свои фотографии с автобиографиями и свои публикации. При этом Шембера должен был преодолеть нерешительность профессора Сушила из Брно, который сначала отказался принять русский орден. Благодарственные письма послала только половина награжденных, главным образом чехи. Самые интересные письма были посланы Палацким и Ригром. Письма отражали их русофильские взгляды, к которым они дошли в начале шестидесятых годов после отмены крепостного права в России, вышедшей, по их мнению, на путь конституционных реформ. Ригер открыто высказал надежду, что реформированная Россия будет мощной моральной опорой для всех угнетенных славян.

Пожелание, чтобы награжденные послали в Петроград свои фотографии с автобиографиями и публикации, исполнили только А. В. Шембера, Ф. Сушил и Вук С. Караджич. Книги, которые царь получил в подарок, подарил библиотеке московского „Общественного музея“ Румянцева, в настоящее время отдел государственной библиотеки им. Ленина в Москве.

Присуждение русских орденов австрийским подданным хотя и вызвало в австрийских учреждениях смущение, но несмотря на то награжденные получили от австрийского императора разрешение совершенно формально и без особенной задержки принять и носить русские ордена. В чешской общественности послышалось, только после того, когда вспыхнуло в 1863 году восстание в Польше, голоса, несогласующиеся с тем, что именно Палацкий и Ригер приняли ордена от государства, относящегося столь деспотически к полякам. Эти голоса принадлежали полонофильскому лагерю.

Русофильские взгляды, проявленные Палацким и Ригером тем, что приняли ордена, не были случайной переменной в их убеждениях. Эти взгляды являлись завершением развития, имеющего свое начало в середине пятидесятых годов, во время Крымской войны.

Résumé

LE TSAR DÉCORE LES TCHÈQUES (1862)

Le 20 septembre 1862, en célébrant l'existence millénaire de l'Empire de Russie, le tsar Alexandre II conféra des ordres aux représentants de la science, de la littérature et du publicisme slaves pour récompenser leurs mérites, qui avaient été acquis dans le domaine de leur propre activité et qui avaient rendu des services aux Slaves.

Parmi les lauréats, on trouvait les membres des nationalités slaves de l'Empire d'Autriche excepté des Polonais: des Ukrainiens de la Galicie et de l'Ukraine Transcarpathique des Slovaques, des Serbes, des Croates, des Slovènes et des Tchèques. Du nombre total des lauréats — trente — onze étaient Tchèques: F. Palacký, F. L. Rieger, J. Purkyně, M. Hattala, K. J. Erben, A. V. Šembera, F. Sušil, A. J. Vrtátko, F. Rezáč, F. Jezbera et Janko Šafařík. Le grand public apprit ce fait de bonne heure, en lisant la presse quotidienne du commencement de l'octobre. La presse allemande, bien connue par son attitude hostile envers les Slaves, affirmait que ces décorations suivaient un „but panславистe“ et que c'était une sorte de „manifestation politique dirigée contre l'Autriche“.

L'homme le mieux renseigné sur ce point fut A. V. Šembera, professeur de linguistique slave à Vienne, qui était en relations avec l'ambassade de Russie à Vienne. Celui-ci communiqua quelques renseignements de détail à ses amis, surtout à ceux de Prague et de Brno, en leur transmettant en particulier les indications spéciales de l'ambassade: les lauréats étaient tenus d'envoyer au tsar et au ministre de l'Instruction Publique A. V. Golovnine non seulement un accusé de réception des décorations, mais aussi des lettres de remerciements, et, si possible, leurs

photographies et leurs autobiographies, accompagnées de leurs œuvres publiées jusqu'ici. Šembera eut, à cette occasion, à vaincre les doutes du professeur Sušil de Brno qui se refusait, d'abord, à accepter la décoration russe. Or, ce ne fut guère que la moitié de lauréats — en particulier les Tchèques — qui envoyèrent des lettres de remerciements en Russie. Les plus intéressantes de ces lettres provenaient de Palacký et de Rieger. Elles témoignaient leurs sentiments russophiles qu'ils avaient acquis au commencement des années soixante, en suite de l'abolition du servage en Russie qui s'était mise, par ce fait — à leur avis — à suivre la voile des réformes politiques, des réformes qui devaient mener à une Constitution. Rieger lui-même n'hésita pas à exprimer son espérance que la Russie, ainsi réformée, deviendrait un puissant appui moral pour tous les Slaves opprimés.

Ceux qui répondirent au deuxième appel du gouvernement russe, demandant que les lauréats envoyassent à St-Petersbourg leurs photographies et leurs œuvres imprimées, ne furent qu'un nombre de trois: A. V. Šembera, F. Sušil et Vuk S. Karadžić. Le tsar donna les livres ainsi reçus à la bibliothèque du „Musée Publique“ de Rumjancev, laquelle fait actuellement partie de la Bibliothèque d'Etat Lénine à Moscou.

La décoration des sujets autrichiens par le souverain russe évoqua, il est vrai, une certaine gêne auprès des autorités autrichiennes; cependant, les lauréats reçurent quand-même, et sans un délai plus considérable, la permission de l'empereur d'Autriche d'accepter et de porter les décorations du Tsar en toute forme. Ce ne fut qu'au temps de l'insurrection des Polonais en 1863 que se firent entendre, parmi le public tchèque, des voix qui se révoltaient contre le fait que Palacký et Rieger eux-mêmes avaient accepté des décorations de la part du souverain qui traitait les Polonais d'une façon tellement despotique.

L'attitude russophile, cependant, qu'avaient témoignée Palacký et Rieger en acceptant les décorations, ne représentait aucun changement inattendu de leurs sentiments en matière de politique: ce fait ne fit qu'achever une évolution qui avait commencé déjà au temps de la guerre de Crimée.